

ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УПРАВЛІННІ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

EVOLUTION OF STATE POLICY IN THE MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISES: HISTORICAL ASPECT

Здійснено аналіз еволюції державної політики в управлінні промисловими підприємствами. Доведено, що в умовах сучасної глобалізації та тісної інтеграції національних економік у світову систему знання про історичні аспекти державної політики в цій сфері стають ключовими для адаптації цих практик до сучасних умов. Визначено, що промислова політика не може бути відокремленою від державного економічного регулювання. Проведено аналіз основних етапів становлення української політики в управлінні промисловими підприємствами та узагальнено досвід провідних країн в цій сфері. Присвячено окрему увагу позиції Європейського Союзу. Виявлено, що державна політика розвитку реального сектору економіки здебільшого спрямована на розробку та здійснення заходів, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Сучасна світова практика пропонує широкий спектр методів промислової політики, які були апробовані в багатьох країнах і складають певний стандартний набір. Це дозволяє економічним суб'єктам приймати більш ефективні рішення у виробничій діяльності, сприяючи тим самим зростанню продуктивності та інноваційного потенціалу. Прогнозно-аналітична та інформаційна активність держави має вагоме значення для орієнтації учасників виробничо-економічних процесів. Вона включає збір, аналіз та розповсюдження інформації щодо економічних тенденцій, ринкових умов, технологічних змін та інших факторів, які можуть вплинути на діяльність підприємств. Така активність дозволяє підприємствам адаптуватися до змінних умов, приймати стратегічні рішення та впроваджувати інновації. Однак ефективність цієї активності неможлива без попереднього ретроспективного дослідження еволюції державної політики управління підприємствами. Ретроспективний аналіз дозволяє виявити успішні та неуспішні підходи, які застосовувалися у минулому, оцінити їх вплив на економічний розвиток та визначити найкращі практики для подальшого впровадження. Це також допомагає виявити структурні проблеми та бар'єри, які можуть перешкоджати ефективному впровадженню політики, а також сприяти розробці більш досконалих заходів, що відповідають сучасним викликам та умовам.

Ключові слова: державне управління, промисловість, підприємство, глобаліза-

ція, ретроспектива, конкурентоспроможність.

The article analyses the evolution of the State policy in the management of industrial enterprises. It is proved that in the context of modern globalisation and close integration of national economies into the world system, knowledge of the historical aspects of state policy in this area is becoming key to adapting these practices to modern conditions. It is determined that industrial policy cannot be separated from state economic regulation. The author analyses the main stages of formation of the Ukrainian policy in the management of industrial enterprises and summarises the experience of leading countries in this area. Special attention is paid to the position of the European Union. It is found that the state policy of development of the real sector of the economy is mainly aimed at developing and implementing measures that contribute to the competitiveness of the national economy. Modern world practice offers a wide range of industrial policy methods that have been tested in many countries and constitute a certain standard set. This allows economic entities to make more efficient decisions in their production activities, thereby contributing to the growth of productivity and innovation potential. The state's forecasting, analytical and information activities are important for guiding participants in production and economic processes. It includes the collection, analysis and dissemination of information on economic trends, market conditions, technological changes and other factors that may affect the activities of enterprises. This activity allows businesses to adapt to changing conditions, make strategic decisions and implement innovations. However, the effectiveness of this activity is impossible without a preliminary retrospective study of the evolution of the state policy of enterprise management. A retrospective analysis allows us to identify successful and unsuccessful approaches that have been applied in the past, assess their impact on economic development, and identify best practices for further implementation. It also helps to identify structural problems and barriers that may impede effective policy implementation, and to contribute to the development of more advanced measures that are more appropriate to current challenges and conditions.

Key words: public administration, industry, enterprise, globalisation, retrospective, competitiveness.

УДК 35.072

DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2024.40.19>

Маловічко С.О.

аспірант кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
Запорізький національний університет

Постановка проблеми. Економічні системи країн протягом століть трансформувалися, еволюціонуючи від аграрних до індустріальних та постіндустріальних стадій. Вивчення динаміки державної політики щодо управління промисловими підприємствами дає змогу простежити вплив цих змін на економічний розвиток та визначити найбільш ефективні моделі управління. В умовах сучасної глобалізації та

тісної інтеграції національних економік у світову систему знання про історичні аспекти державної політики в цій сфері стають ключовими для адаптації цих практик до сучасних умов. Це дозволяє країнам зберігати конкурентоспроможність на світовому ринку, формувати дієві стратегії з урахуванням уроків минулого. Отже, дослідження еволюції державної політики в управлінні промисловими підприєм-

ствами має не лише історичну цінність, але й практичну вагу для розробки сучасних стратегій державного управління, що сприятимуть сталому економічному зростанню. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що воно дає змогу оцінити ефективність різних підходів та методів, що застосовувалися до управління промисловими підприємствами в різні періоди. Мета цієї статті – дослідити еволюцію державної політики в цій сфері з історичної перспективи та визначити основні етапи її розвитку. Для досягнення цієї мети буде проведено теоретичний огляд основних підходів до державної політики в управлінні промисловими підприємствами, аналіз етапів розвитку цієї політики та розробку рекомендацій для сучасної державної політики у цій сфері на основі історичного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню питань промислового розвитку присвячено роботи вітчизняних науковців Амоші О., Хаустової В., Зверякова М., Вишневецького В., Геєця В., Кіндзерського Ю. та ін. Питання етапів промислового розвитку досліджувалися в працях В. Белінської, В. Бурлаки, Г. Кларка та М. Онопрієнко.

Метою статті є дослідження еволюції державної політики в управлінні промисловими підприємствами з історичної перспективи, визначення основних етапів розвитку.

Виклад основного матеріалу. Стабільність економічного розвитку країни неможлива без чітко окресленої державної промислової політики, що відповідає українським реаліям. Визначення державної промислової політики неоднозначне, адже цілі та завдання її розробників еволюціонували залежно від етапів ринкових реформ та закладених в ній концептуальних засад.

Для чіткого розуміння сутності та змісту поняття «державна політика в сфері управління промисловістю», спершу визначимося з термінами «державна політика», «державне управління» та «промислова політика».

Незважаючи на динамічний розвиток інших акторів, держава й далі залишається ключовим гравцем на політичній арені. Саме тому призначенням державної політики є ідентифікація та адресування суспільних проблем, які потребують втручання й регулювання з боку державних органів влади. Це й визначає суть державної політики, адже вона нерозривно пов'язана з практичною реалізацією повноважень держави [7, с. 10]. Державну політику можна визначити як цілеспрямовану діяльність державних структур, спрямовану на вирішення актуальних проблем суспільства, досягнення й реалізацію загальнозначущих цілей розвитку як всього суспільства, так і його окремих сфер.

Саме тому американський політолог Роберт Л. Пал чітко окреслив державну політику як «напрямок дії або навмисне бездіяльність, обрані державними органами для вирішення певної або комплексу взаємопов'язаних проблем» [11, с. 22].

Для української наукової термінології більш характерним є вживання поняття «державна політика», яке охоплює майже всі аспекти державного управління. Державну політику можна визначити як спрямованість дій, або навмисну бездіяльність, яку обирає державна влада, або уповноважений орган державної влади, для вирішення конкретної проблеми або комплексу взаємопов'язаних проблем.

Отже, державна політика виступає як реакція держави на актуальні проблеми суспільства або окремих його груп, наприклад, громадян чи неурядових організацій. Її мета полягає в узгодженні інтересів та пошуку консенсусу, необхідного для забезпечення стабільності суспільства [2].

Дійсно, наразі чітко окресленого та загальноприйнятого визначення державного управління в українській та зарубіжній літературі не існує. Л. Коваль пропонує розглядати державне управління як діяльність спеціально створених органів та посад державної служби, які утворюють систему органів виконавчої влади. При цьому дослідник пов'язує кожен вид державної влади з власною специфічною системою органів [6, с. 28]. В. Малиновський пропонує розглядати державне управління як один із різновидів державної діяльності, що полягає в управлінсько-організаційному впливі, який здійснюється через повноваження виконавчої влади. Цей вплив спрямований на виконання законів та реалізацію управлінських функцій, що мають на меті забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку як держави загалом, так і її окремих територій.

Окрім того, державне управління, за визначенням В. Малиновського, слугує інструментом для:

- реалізації державної політики у різних сферах суспільного життя;
- створення умов для реалізації громадянами їхніх прав і свобод [8, с. 47].

П. Кругман [12] у своїх працях розглядали промислову політику як спробу держави стимулювати приплив ресурсів у певні сектори («секторальна політика»), які вона вважає ключовими для майбутнього економічного зростання. Р. Райх особливо підкреслював координуючу роль промислової політики, позиціонуючи її як фінансовану урядом економічну програму, в рамках якої державний та приватний сектори об'єднують зусилля

для розробки нових технологій та галузей промисловості. Вчений чітко окреслив, що промислова політика має застосовуватися саме там, де існують «провали» ринку.

За допомогою державної промислової політики здійснюється стимулюючий та стримуючий вплив на організаційно-економічні структури промисловості з метою реалізації національних інтересів країни. При цьому використовуються всі інструменти, характерні для економічної політики загалом, такі як:

- господарське законодавство
- регулювання відносин власності
- антимонопольні заходи та підтримка конкуренції
- бюджетно-податкова, грошово-кредитна та цінова політика
- регулювання зовнішньоекономічної діяльності
- планування та розробка різних цільових програм [3, с. 75–78.]

Дійсно, промислова політика не може бути відокремленою від державного економічного регулювання. Отже, промислова політика в вузькому сенсі – це сукупність державних заходів, спрямованих на стимулювання впровадження інновацій у корпоративному секторі [4].

Як зазначає дослідник О. Носирев, еволюція поглядів на промислову політику та підходів до її реалізації у світовому досвіді можна поділити на три основні етапи:

1. Масова індустріалізація (50–60-ті роки): цей період характеризувався активним державним втручанням у економіку з метою прискореного розвитку промисловості.

2. Компенсація провалів ринку (70–90-ті роки): на цьому етапі акцент робився на захисті новостворених галузей, управлінні державним сектором та адмініструванні структурних реформ.

3. Пріоритет торговельної лібералізації (80-ті роки): цей період ознаменувався приватизацією, зростанням обсягів прямих іноземних інвестицій, запровадженням структурних програм та активною участю у світовій торгівлі.

4. Повернення до проблеми провалів ринку (2000-ті роки): у цей період промислова політика знову набула політичного забарвлення, зростає увага до інновацій та технологічної модернізації, а також розвиваються національні інноваційні системи [9, с. 29].

Різні країни, які сьогодні мають провідні економіки світу, протягом історії мали різні цілі та особливості розвитку промислової політики. Їх аналіз, проведений О. Носиревим, дозволяє зробити такі висновки:

- Франція, спочатку роблячи акцент на регулюванні промислової структури, згодом пере-

йшла до інтеграції національної промисловості в ринкове середовище ЄС.

- Для Німеччини основною метою стало підвищення конкурентоспроможності промисловості загалом, з акцентом на наукомісткий сектор, а також денационалізація інфраструктурних галузей економіки.

- США на перший план винесли захист внутрішнього ринку та експансія на зовнішні ринки промислових товарів.

- Велика Британія зосередилась на перебудові структури промисловості, модернізації, лібералізації та зростанні конкурентоспроможності [9, с. 30].

Д. Андрієвський виділяє наступні етапи становлення промислової політики в Україні протягом першого десятиліття незалежності:

1992 рік: Деретулювання економіки (зведення до мінімуму ролі держави).

1992–1993 роки: Заходи загальної підтримки промисловості (взаємозалік заборгованостей підприємств і пільгове кредитування).

1994 рік: Селективне державне втручання (підтримка окремих видів виробництва згідно з визначеними державою пріоритетами).

1995–1996 роки: Макроекономічний підхід (акцент на фінансову стабілізацію як умову для економічного зростання)

2000 роки: Пожвавлення інвестиційної діяльності та припливу іноземних інвестицій [1].

Щодо перспектив подальшого розвитку промислової політики України, то в контексті потенційної євроінтеграції стає актуальним дослідження розвитку управління промисловістю в Європейському Союзі. Західна Європа, безперечно, є основою та історичним центром промислової революції, а отже, ініціатором початку індустріалізації. Протягом тривалого періоду європейські колоніальні держави зосереджували основну частину світового економічного потенціалу, впроваджуючи нові технології та форми організації праці.

Сьогодні Європейський Союз є одним із світових лідерів у сфері промислового розвитку. Його промислова політика ґрунтується на таких основних принципах:

- Сприяння конкурентоспроможності.
- Підтримка досліджень та розробок.
- Створення сприятливого інвестиційного клімату.
- Захист довкілля.
- Соціальна відповідальність [9, с. 30].

У листопаді 1990 року Європейська комісія у документі «Промислова політика у вільному та динамічному економічному середовищі» визначила основоположні принципи. Держави-члени ЄС та ЄС загалом повинні гарантувати,

щоб процес бажаних структурних змін відповідав ринковим потребам та конкурентному середовищу, згідно з узгодженими ринковими умовами. Особливу увагу слід приділяти розвиткові високотехнологічних галузей. Ця мета повинна досягатися шляхом реалізації так званої «горизонтальної промислової політики», яка не обмежується вузькими галузевими рамками, а набуває всеосяжного характеру.

Стаття 130 розділу 1 «Маастрихтського договору» підкреслює важливість створення економічного клімату, який стимулює ініціативність підприємств та співпрацю між ними, а також повне використання потенціалу промислової політики в таких сферах, як інновації, дослідження та технічний розвиток. Участь ЄС має бути лише доповненням до національних зусиль та повністю відповідати цілям загальноєвропейської промислової політики.

В умовах перехідного періоду досвід західних країн з управління державним сектором промисловості має значну цінність для України [10].

Згідно з дослідженнями Ю. Кіндзерського, промисловість посідає одне з перших місць серед провідних галузей національної економіки, гарантуючи економічну безпеку, життєво важливі інтереси країни, а також соціальний та культурний рівень життя її громадян. Водночас, в сучасних умовах економічного функціонування, де інноваційність, ефективність та конкурентоспроможність стають ключовими характеристиками економічного розвитку, промисловість набуває статусу головного чинника технологічної модернізації економіки країни. [5, с. 23].

Впливаючи на соціально-економічні процеси, держава застосовує комплекс методів та інструментів, які варіюються залежно від економічних завдань, ресурсів держави та набутого досвіду регулювання. Сучасна світова практика пропонує широкий спектр методів промислової політики, які апробовані в багатьох країнах та складають певний стандартний набір. Використання інформаційних методів є доцільним, адже основним завданням державної промислової політики є забезпечення суб'єктів індустріального розвитку (підприємств, відповідних органів управління) систематизованою та обробленою за допомогою науково обґрунтованих методик інформацією про навколишнє соціально-економічне середовище.

Це дає змогу цим суб'єктам приймати більш ефективні рішення у виробничій діяльності (зокрема, у маркетингових розробках). Прогнозно-аналітична та інформаційна активність держави здатна орієнтовно впливати на

учасників виробничо-економічних процесів, але вона неможлива без попереднього ретроспективного дослідження еволюції державної політики управління підприємствами.

Висновки. Аналіз зарубіжного досвіду реалізації стратегій промислової політики свідчить про те, що державна політика розвитку реального сектору економіки має певні спільні риси, незважаючи на відмінності в часі та країні. Ключові елементи такої політики: врахування ринкового фактора як стимулюючої та перетворюючої сили, акцент на наданні промисловим структурам адаптивного характеру до навколишнього середовища, надання допомоги промисловості у сферах, де вона не має прямих спонукальних імпульсів до розвитку. В основному державна політика розвитку реального сектору економіки спрямована на розробку та здійснення таких заходів, які б найповніше сприяли підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Сучасна світова практика пропонує широкий спектр методів промислової політики, які апробовані в багатьох країнах та складають певний стандартний набір. Це дає змогу цим суб'єктам приймати більш ефективні рішення у виробничій діяльності (зокрема, у маркетингових розробках). Прогнозно-аналітична та інформаційна активність держави здатна орієнтовно впливати на учасників виробничо-економічних процесів, але вона неможлива без попереднього ретроспективного дослідження еволюції державної політики управління підприємствами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієвський Д. Теоретичні концепції сутності державної промислової політики. *Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи* : Всеукр наук.-практ. інтернет конф., 18–22 листопад. 2010 р.: матер. допов.: 2 т., Т. 2. Харків : ХНТУСГ, 2010. С. 86–89.
2. Андріяш В. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_9_6.
3. Анпілогова Ж. Управлінська діяльність держави щодо розвитку промисловості. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. : Державне управління. 2012. Т. 181, Вип. 169. С. 75–78.
4. Зверяков М. Промислова політика і механізм її реалізації. *Економіка України*. 2016. № 6. С. 3–18.
5. Кіндзерський Ю. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій. Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2007. 408 с., с. 23
6. Коваль Л. Адміністративне право. К. : Вентурі, 1996. 208 с.

7. Концептуальні засади взаємодії політики й управління : навч. посіб. / авт. кол. : Е. Афонін, Я. Бережний, О. Валевський та ін. ; за заг. ред. В. Ребкала, В. Шахова, В. Голубь, В. Козакова. К. : НАДУ, 2010. 300 с. С. 10.

8. Малиновський В. Словник термінів і понять з державного управління. К. : Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2005. 251 с.

9. Носирев О. Світовий досвід реалізації моделей промислової політики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні еко-*

номічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 16(2). С. 29–32, с. 29.

10. Ортіна Г. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо стратегічного розвитку реального сектору економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2016. No 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1102/>

11. Пал Л. Аналіз державної політики. пер. з англ. І. Дзюби. К. : Основи, 1999. 422 с., с. 22.

12. Krugman P., Obstfeld M. *International Economics: Theory and Policy.* New York : HarperCollins Publishers, 1991.